

Obsah

I. NOVÝ KONTEXT	7
1. Mesianismus ruského křesťanství a jednota Evropy	8
1.1 Co pro nás znamená Rusko	8
1.2 Co pro nás znamená jednotná Evropa	9
1.3 Mesianismus (ruské křesťanství) jako zásadní příspěvek Ruska k jednotné Evropě?	11
2. Teologická opce pro dialog s ruskou pravoslavnou teologií	17
2.1 Paradoxy na cestě k evropské teologii s opcí pro dialog	18
2.2 Nová podoba argumentace pro opci teologického dialogu v Evropě	21
2.3 Interpretační kontury ruské pravoslavné teologie 19. a 20. století	25
2.4 Závěrečná tematizace teologické opce pro dialog s ruskou pravoslavnou teologií	38
II. MILNÍKY RUSKÉHO NÁBOŽENSKÉHO MYŠLENÍ	43
3. Alexej Stěpanovič Chomjakov – učitel církve?	44
3.1 Krátký přehled života A. S. Chomjakova	47
3.2 Manifestace slavjanofilství	52
3.3 Manifest slavjanofilství	58
3.4 Učitel církve	66
4. Vladimír Solovjov a jeho životní cesta k <i>Sofii</i>	72
4.1 Životní cesty Vladimíra Solovjova	75
4.2 Solovjovova cesta ke Kristu	80

5. Kosmická nábožnost a hledání racionality	
Vladimíra Solovjova.....	103
6. Sofiologie Vladimíra Solovjova – jasné vnímání	
božské skutečnost.....	118
7. Vyznání víry Vladimíra Solovjova a Vjačeslava Ivanova...127	
8. Duchovní deník jako klíč k teologii Sergeje Bulgakova...139	
9. Obrana člověka Semjona Ludvigoviče Franka	146
9.1. Životní běh	147
9.2. Obrana člověka	150
9.3. Frank a Teilhard de Chardin	158
10. Vladimír Losskij v českém prostředí	162
11. Pravoslavný teolog otevřenosti Olivier Clément	165
III. ZÁPASY O DIALOG	171
12. Obzory nové ruské teologie?	172
12.1. Ruská církev a teologie	173
12.2. Místo otce Georgije Florovského a jeho neopatristické syntézy jako součást ruské náboženské renesance?	184
12.3. Přehled životních cest otce Georgije Florovského jako pozadí jeho Cest ruské teologie.....	187
12.4. Florovského Cesty ruské teologie – vznik, recepce a jejich trvalý význam.....	208
Použité zkratky.....	226
Literatura	227
Jmenný rejstřík	256
Shrnutí	266
Summary	268

I. Nový kontext

1. Mesianismus ruského křesťanství a jednota Evropy

Téma *mesianismu ruského křesťanství a jednoty Evropy* si žádá na začátku dvě krátká předběžná vysvětlení k otázce: co pro nás představuje Rusko a co pro nás znamená jednota Evropy.

1.1 Co pro nás znamená Rusko

První poznámku lze shrnout následovně: k Rusku přistupujeme s neznalostí a hluboce zakořeněnými předsudky. Důvody zde nemůžeme probírat, vyžadovalo by to samostatnou studii. Z hlediska všeobecně kulturního nerozlišujeme ruskou (sovětskou společnost) od ruského křesťanství (pravoslaví). Nejsme s to si reálně představit potenciál Ruska a Ruské pravoslavné církve (151,3 mil. obyvatel, z toho 81,5 % Rusů; 17 mil. km², což je 76 % bývalého Sovětského svazu; 51 % obyvatel se hlásí k pravoslaví, 30 % se prohlašuje za nevěřící, 2 mil. protestantů, 1,3 mil. katolíků). Ruská pravoslavná církev měla v roce 1989 deset tisíc farností, v roce 1998 osmnáct tisíc farností. Vzniklo přes čtyři sta nových klášterů. Od roku 1989 bylo v Rusku a následnických státech pokřtěno 120 mil. pravoslavných křesťanů, třetina z nich je mladší dvaceti pěti let.¹ Ruská pravoslavná církev je jistě největší národní křesťanskou denominací v Evropě, snad i na světě, přesto v podstatě neznáme její vnitřní, jurisdikční a pastorační problémy, a co se skrývá za těmito čísly a fakty, není pravděpodobně nikdo z nás schopen říci.

---

¹ Srv. THON, N., „Rußland. IV. Gegenwart“, in *LThK*, VIII, Herder, Freiburg im Breisgau 1999, s. 1386.

Škála přístupů k Rusku je široká, některé postoje můžeme alespoň vypočítat:

1. rusofilství – vychází z lásky a zalíbení ve všem, co je ruské,
2. dezintegrační rusofobie – zaujatost vůči všemu, co je ruské, a vůči Rusům všeobecně se zjevnou tendencí marginalizovat ruskou společnost v rámci Evropy,
3. panslavismus spojený s ruským mesianismem – koncepce spojení slovanských národů s ruskou hegemonií,
4. integrace – přístupy umožňující přiblížení a sjednocení, které funguje na základě jednotných principů,
5. politicko-pragmatický přístup vycházející z geopolitických, vojenských a hospodářských cílů, založený na principu vzájemné výhodnosti,
6. historicko-pozitivistický přístup,
7. komparace, založená na srovnání mentalit, kulturního a historického vývoje západní a východní Evropy (kultura, náboženství, spiritualita, mentalita atd.),
8. komplementarita, která je založena na předpokladu vzájemně se doplňujícího vztahu a struktur.

1.2 Co pro nás znamená jednotná Evropa

Druhá poznámky se týká významu jednotné Evropy. Evropa je definována geograficky značně neurčitým způsobem, ekonomicky je rozdělená do odlišných, často protikladně se definujících ekonomických zájmů a z nich vyrůstajících systémů, je mnohonárodnostní, s mnoha svébytnými kulturami a náboženstvími. Etymologicky, jak se zdá, jméno *Evropa* pochází z asyrského *ereb* či *irib*, tj. *temnota* (*Dunkelheit*, které Luther překládá jako *Abendland*). Evropa si své jméno nedala, ale přejala jej od starších kultur, které jím označovaly Řecko. Později se vztahuje na země ležící na západní straně řeckého poloostrova, ve 4. století po Kristu jsou tímto pojmem označovány římské provincie na sever od Středomoří (protiklad Afriky a Asie), ve franské říši se používá pro oblasti obývané křesťany, především na sever od Alp. Současné

pojetí politické Evropy vyrostlo z franského politického chápání, které Evropu v době po stěhování národů vymezilo vůči islámské expanzi, a z krystalizace Evropy pod duchovním vedením římsko-latinské církve, ruku v ruce s ním spojené. Později se politická Evropa vymezila vůči mongolské a tatarské expanzi a v tomto pojetí se Rusko stalo součástí evropského křesťanství.

Myšlenka jednotné Evropy je ambicí, kterou v sobě nese Rusko, stejně jako západní Evropa. Západní Evropa ji vyjádřila velmi různým způsobem: mimo jiné v univerzalizmu vrcholného středověku, ve španělsko-německé nadvládě 16. století opírající se o katolicismus, ve Francouzské revoluci a Napoleonových výpravách inspirovaných osvícenstvím, v hegemonistických představách Hitlera a Stalina, vycházejících z rasistické a komunistické ideologie 20. století, v principu *záchrany demokracie v Evropě* (Churchil), konceptem vytváření evropské jednoty hospodářské a politické (R. Schuman, K. Adenauer, De Gasperi). Rusko vyjadřovalo svou evropskou ambici rozdílným způsobem: vnímalo samo sebe jako hráz před Asií, most a zprostředkovatele mezi Evropou a Asií, autentického dědice Byzance a celé východořímské říše (Moskva – třetí Řím²), kritika západního vývoje, jako proroctví pro Evropu. Je třeba si uvědomit, že toto ruské vědomí vlastního stávání se Evropou se projevovalo v konkrétních dějinných událostech, politických změnách a ideologických proměnách. Nemůžeme proto nalézt, podobně jako v západní Evropě, zcela jasně a trvale formulovanou myšlenku, co znamená evropská jednota. Protichůdné směry (slavjanofilové, západníci, skeptici, mesianisté atd.) vždy vyjadřovaly určité aspekty příslušnosti k Evropě v konkrétních politických, ekonomických, etnických, kulturních, dějinných a náboženských otázkách.

---

² Tento koncept vychází z proroctví mnicha Filoteje Pskovského, který po pádu Cařihradu – druhého Říma, označil Moskvu jako *třetí Řím*, jenž již nebude mít zániku. Jeho myšlenka byla eschatologická: univerzální církev se podle něj rozpadne, zůstane pouze svatá Rus. Jeho myšlenka byla postupně vztažena na carskou politickou moc. V době napoleonských válek se úloha cara stala pro záchranu Evropy *prozřetelností*.